

SİLİSTRE SANCAĞI VAKIFLARI VE H. 1006 (1597-1598) TARİHLİ SİLİSTRE LİVASI VAKIF DEFTERİ (No : 561)

Ahmet CEBECİ

A.Osmanlı Devrinde Silistre Sancağı ve Kazaları.

1 388 yılında Sadrâzam Çandarlı Ali Paşa, Pravadı, Şumnu ve Silistre kalelerini alarak Osmanlı topraklarına kattıktan sonra Silistre Sancağı teşkil edildi ve Yanbolu, Aydos, Karinabad, Varna, Şumnu gibi Doğu Bulgaristan şehirleri Silistre Sancağı'na bağlandı (1). Bulgaristan'ın fethi, 1371'de Osmanlı Devleti'ni kendilerine metbû tanıyan Bulgar Kralı İvan Şişman ile, Dobruca Beyi Yanko'nun (2) o sırada Avrupa'da haclı seferine hazırlanan Hristiyan devletleriyle gizlice anlaşmış olmalarından dolayı, Bulgaristan'ın haclılara katılmasını önlemek maksadıyla alınan bir tedbirdir (3).

Osmanlılar Ceneviz Cumhuriyeti ile iyi münasebette olduğundan Cenevizlilerin müttefiki olan Dobruca Beyi'nin ülkesine dokunulmamıştır (4). Ancak Osmanlı tarihleri Dobruca'nın kesinlikle ne zaman ilhak edildiğini bildirmiyor, yalnız Bulgar kaynakları Dobruca'nın Yıldırım Bayezid devrinde 1398'de Osmanlı topraklarına katıldığını bildiriyorlar (5). 1391 yılında Yıldırım Bayezid, Anadolu beyleri ile uğraşırken, Eflâk Prensi Mircea Tuna'yı geçerek Balkan Dağı'nı aşar ve Karinabad Ovası'nı (6) yağma ve talan eder. Bunun üzerine Rumeli'ye geçen Yıldırım, Silistre'den Tuna'yı geçerek Mircea'yı tedib eder. Yapılan anlaşmaya göre, Mircea seferde Bayezid'e yardıma gelecek, yıllık vergiyi arttıracak, Osmanlı Padişahı da Tuna'nın sol sahiline Müslüman yerleştirmeyecektir (7). Bu-

radan da anlaşılıyor ki, 1388'de Bulgaristan'ın fethiyle bu bölgeye yapılan iskân sırasında veya 1389'daki I. Kosa-va Savaşı'nın akabinde Anadolu'dan gelen Türk nüfusu Dobruca'ya da yerleşti. Nitekim bazı Bulgar tarihleri de 1388'de yapılan fetihden sonra, bölgenin stratejik önemi gözönünde tutularak buraya Oğuz aşiretlerinin sık bir şekilde iskân edildiğini kaydetmektedir (8).

Bulgaristan'ın fethi ve Silistre Sancağı'nın teşkil edildiği sırada Osmanlı Devleti'nde, Rumeli ve Anadolu beylerbeylikleri olmak üzere iki beylerbeylik vardır (9). Silistre, Rumeli Beylerbeyliği'nin en geniş sancaklarından biridir. Önceleri Paşa Livası (Beylerbeylik merkezi) Edirne, daha sonra Sofya olmuş-

(1) Straşimir Dimitrov v.d., Tolbuhin Tarihi (İstoriya na Grad Tolbuhin), s.13-14.

(2) Bulgar tarihlerinin kasıtlı olarak "Bulgar Prensi" dediği ve adını "İvanko" şeklinde yazdığı Dobruca Beyi, Kuman asıllı Balık'ın torunudur. Bulgar kralına tâbi, fakat Bulgar prensi değildir. (A.Manov, Gagauzlar, s.25).

(3) Neşri, s.241; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi C. I, s.251.

(4) A.Manov, Gagauzlar, s. 25-26; İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.252.

(5) A.Manov, aynı yerde.

(6) Neşri, s.317.

(7) H.A.Gibbons, Osm.İmp. Kuruluşu (R.Hulûst tercümesi), İst.1928, s.170.

(8) Tolbuhin (Hacıoğlu Pazarı) Tarihi, s.13.14.

(9) İ.H.Uzunçarşılı, aynı eser, s.502.

tur (10). Ancak hangi tarihlerde nereye değiştirildiği bilinmediği gibi, İmparatorluğun genişlemesiyle sayıları çoğaltılan eyaletlerin (beylerbeylik) de ne zaman kuruldukları konusunda kayıtlara rastlamak güçtür (11). Konumuz olan defterin ait olduğu devirde (XVI asır sonları) Silistre, başlangıçta olduğu gibi, henüz sancaktır ve aynı devre ait 83 numaralı Mufassal defterinin başına derc edilmiş bulunan Silistre Livası Kânunnâmesi'nde geçen "Mirliva için zaptolunur" ibaresinden de bu anlaşılmalıdır (12). XVII asır başlarında Aynî Ali'nin (13) yazmış olduğu "Osmanlı Eyalet Teşkilâtı Hakkındaki Risale" den Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlı 24 liva bulunduğunu ve Paşa Livası'nın da (eyalet merkezinin) Akkırman olduğunu öğreniyoruz. XVII asrın ortalarında Azak Denizi'nden Karadeniz'e çıkıp Rumeli sâhillerini talan etmeye başlayan Rus kazaklarının akınlarına karşı daha esaslı tedbir alınabilmesi için bu bölgedeki sekiz sancaktan Özü Eyaleti teşkil edilmiş ve Silistre de beylerbeylik merkezi olmuştur (14). XVIII. asır coğrafyacılarından İncicyan (15) Özü Eyaleti'nin üç tuğlu bir paşalık olduğunu kaydetmektedir.

Tanzimattan sonra eyalet yerine valilik ihdas olunca, Silistre, Kuzeydoğu Bulgaristan ve Dobruca'yı içine alan bir vilayet haline geliyor. 1863 yılında da Silistre, Niğbolu ve Niş vilâyetleri birleştirilerek merkez Rusçuk olmak üzere Tuna Vilâyeti kurulunca Silistre bir kaza durumuna düşmüş olur.

İlk zamanlarda Edirne Sancağı'na bağlı görünen Yanbolu, daha sonra Silistre Sancağı'nın kazalarından biri oluyor (16). Şumnu'nun da XV. asırda Niğbolu Sancağı'na bağlandığını görüyoruz (17). Bunun dışında Silistre Sancağı sınırları içinde bazı değişiklikler göze çarpar ki, bunlar da yeni kazaların kurulmasıdır. XVII yüzyıl ortalarında (H.1051, M.1641-1642) Silistre'nin daha önceleri Merkez kazasına bağlı olan Kilikadî Köyü halkı Padişaha sundukları şikâyetnâmeden Hacıoğlu Pazarcık Kazası ile Silistre Kazası arasında, merkez Omurfakih Köyü olmak üzere, yeni bir kazanın kurulduğu ve

14 köyün bu kazaya bağlandığı anlaşılmaktadır. Yine XVII yüzyılın ilk yarısında Kâtip Çelebi'nin yazmış olduğu "Rumeli ve Bosna" adlı eserden Şumnu Kazası'nın tekrar Silistre Sancağı'na bağlandığını görüyoruz (18).

Konumuz olan devirde Silistre Sancağı'na bağlı kazalar şunlardır: Brail (İbrail), Silistre, Varna, Hırsova, Pravadi, Tekfurgölü (Tekirgöl), Karinabad (Karinovası), (19). Aydos, Ruskasrı, Yanbolu, Nevâht-i Yanbolu, Ahyolu (20). Bu 12 kaza arasında Yanbolu ve Kazâ-i Nevâht-i Yanbolu diye bir kaza merkezinin iki kaza olarak kaydedilmiş olması dikkati çekmektedir. Bu hususta herhangi bir sarahate rastlanamamakla beraber, geniş araziye sahip bir kaza olmasından dolayı merkeze yakın köylerin Yanbolu Kazası'na, uzak olan

(10) T.Gökbilgin, Edirne ve Paşa Livası, İstanbul 1952, s.6; İ.H.Uzunçarşılı Rumeli Beylerbeyi merkezi olarak Manastır'ı göstermektedir (s.504).

(11) T.Gökbilgin, aynı yerde (sancak ve beylerbeyliklerin kuruluşu hakkında sarahat bulunmadığını kaydeder).

(12) Tapu Kadastro Gen.Md., Mufassal No:83, v. 12.

(13) Kavanîn-i Al-i Osman der hulâsa-i mazâmîn-i defter-i dîvan, İstanbul 1280:

(14) Evliyâ Çelebi, Seyehatnâme, İst.1313, C.III, s.345 vb.

(15) H.Andreasyan, Polonyalı Simeon'un Seyehatnamesi, İst.1964, s.3.

(16) T.Gökbilgin, aynı eser, s.363 vb.

(17) N.Todorov ve B.Nedkov, Bulgar Tarihi için Türkçe kaynaklar, seri XV-XVI, BAN (Bulg. İlimler Akademisi), Sofya 1966, s.266-267 vb.

(18) J.Popov, Jeglartsi, Orlâk, Zırnevo, Sofya 1972, s.28-29 Aynı yerde Cihannüma'nın Hammer tercümesinin 1938'de Sofya'da çıkan Bulgarca özetinden faydalandığı belirtilmiştir. Bu yeni kurulan kazadan bahsederken buradaki köylerin gelirinin yüksek olduğu gibi "dipsiz olan Sultan Hazinesi için sipahiye çok yüksek vergi verdikleri" ve tamamen Türklerle meskûn olduğu belirtildiği halde, "Bulgarlarla birlikte Türk halkının da insafsızca soyulduğu" bildirilmekte, bu neticenin nereden çıktığı belirtilmemektedir. Böylece yerli yersiz her fırsatta Marksizm propagandası ihmal edilmemektedir.

(19) Neşri'de Karinovası olarak geçer (s.317).

(20) Kazaların listesi metin kısmında verilmiştir.

köyler de Nevâht-i Yanbolu Kazası'na bağlandığı tahmin edilebilir.

Silistre Sancağı'nın XVI yüzyıl sonlarında, adı geçen Silistre Mufassal Defteri'nin başındaki Kânunnâmeden de anlaşılacağı üzere, Ahyolu Kazası'na bağlı olan Agatabolu (Ahtopol)'dan, yani bugünkü Türkiye-Bulgaristan Sınırının Karadeniz kıyısındaki başlangıcı olan Rezve (Rezovska) Deresi'nden başlayarak Tuna Nehri'nin döküldüğü yerde biter (21).

XVII yüzyılda Özü Eyaleti kurulduktan sonra Silistre (Özü) Beylerbeyliği'ne bağlanan sancaklar şunlardır: Silistre, Niğbolu, Vize, Kırkilise, Bender, Akkırman, Özü (Cankırman-Ocakof), Kılbodan. İki muhtar voyvodalık olan Eflâk ve Boğdan'ın da Özü Eyaleti'nin kurulmasından sonra

doğrudan pâyitaht olan İstanbul'a değil, Özü Beylerbeyi'ne bağlandığı anlaşıyor (22). Böylece bu eyaletin İstanbul sınırlarından sonra Vize ve Kırkilise (Kırklareli) sancaklarından başlayarak Kırım Yarımadasına kadar bütün Batı Karadeniz sahilini, yani Trakya'nın bir kısmı, Doğu Bulgaristan'ı, Dobruca ve Deliorman'ı, Basarabya'yı ve dolaylı olarak da Eflâk ve Boğdan'ı içine aldığı ortaya çıkıyor.

B.1006(1597-1598) YILINDA SİLİSTRE SANCAĞININ GELİRİ

Sancağın vakıf gelirini kıyaslayabilmek için Mufassal (23) ile vakıf defterinde gösterilen vergi toplamalarını görelim. Önce 83 numaralı Mufassal (I. Cilt)'dan sancağın devlet hazinesi (Beytül mâl) için toplanan mukataalarının gelirini görelim.

Mukâtaâ-i Livâ-i Silistre

1. Mahsûl-i mukataa-i iskele-i Silistre	566.666
2. Mukataa-i iskele-i Brail	408.479
3. İskele-i Tulça ve Sakçı (İsakça)	561.675
4. İskele-i Varna ve Balçık ve keligra ve Mankalya ve Köstence ve gayrühâ	281.004
5. Mukataa-i iskele-i Ahyolu ve Süzebolu ve Agatabolu	134.530
6. Mukataa-i memlaha-i (Tuzla) Ahyolu	153.000
7. Mukataa-i Tekfurgölü ve Şabla ve Balçık	153.000
8. Nehr-i Karye-i Tavuslu tâbt-i Yanbolu	13.900
9. Nehr-i Karye-i Kavaklu nâm-ı diğer Mihayil	7.950
10. Nehr-i karye-i Demircilü tâbt-i Yanbolu	1.050
11. Adet-i agnâm ve ağıl reâyâ ve eşkünciyân	514.428
12. Mahsûl-i Beyt'ül-mâl-i Hassa	110.000
13. Mahsûl-i Mevkufât	93.333
14. Mahsûl-i mukataa-i bive ve kaçkun	272.498
15. Mahsûl-i mukataa-i Tuzhâne nefş-i Pravadı	1.000
16. Mukataa-i diğer	14.529
Yekûn:	3.287.060

(21) Ekteki haritaya bk.

(22) Evliya Çelebi, Seyahatnâme C.III, s.330; Burada E.Çelebi; "İki sancak dahi iltizam ile zapt olunurdu. Biri Eflâk, diğeri Boğdan'dır" şeklinde açıklama yapar.

(23) Hadiye Tuncer tarafından yayınlanan Aynı Ali Efendinin (Osmanlı İmparatorluğunda Eyalet

Taksimâtı, Toprak Dağıtımı ve Bunların Mâlî güçleri (Ank.1964) eserinin 41.sayfasında Mufassal hakkında "Pâdişah hasları, vezir, beylerbeyi ve diğer yüksek devlet memurlarının has, zeamet ve tımar yazılı defterleridir" denmektedir. İncelemiş olduğumuz defterlerde mufassallarda vakıf köy ve şehirlerin dışındaki vergi mükellefleri kayıtlıdır. İcmal defterinde de tımar sahipleri ve tımarların geliri kaydedilmiştir.

Aynı defterde Silistre Livası'ndaki kazaların dirlik (has, zeamet, tımar)

gelirleri şöyle kaydedilmiştir; bu geliri vakıf geliri ile birlikte görelim:

Kazânın adı	Dirlik geliri	Vakıf geliri	Toplam
1. Brail (24)	576.260 akçe	12.500 akçe	588.760
2. Silistre	1.555.510 akçe	227.788 akçe	1.783.298
3. Varna	987.710 akçe	777.972 akçe	1.765.682
4. Hırsova	1.549.187 akçe	277.956 akçe	1.827.143
5. Pravadi	768.324 akçe	504.260 akçe	1.272.584
6. Tekfurgölü (Tekirgöl)	669.613 akçe	129.292 akçe	798.905
7. Karınabad	270.182 akçe	366.325 akçe	363.507
8. Aydos	144.007 akçe	764.400 akçe	980.407
9. Rus Kasrı	194.226 akçe	87.018 akçe	281.244
10. Yanbolu	447.415 akçe	215.019 akçe	662.434
11. Ahyolu	394.974 akçe	498.614 akçe	893.588
12. Nevâht-i Yanbolu	144.874 akçe	264.585 akçe	409.459
Cemaat-ı Çakırcıyan (25)	67.000 akçe	-	67.000
Yekûn:	7.769.282	4.125.729	11.895.011
Hazine mukataaları:			3.287.060
Sancağın toplam vergi geliri:			15.182.071

Böylece, Silistre Sancağı'nın 1006 (1597-1598) yılındaki hazine (Beytül-mâl), dirlik ve vakıf gelirleri toplamının 15.182.071 akçe olduğu ortaya çıkmaktadır. Sancağın toplam vakıf gelirinin dirliklerin gelirine göre bir hayli az olduğu, dirlik gelirinin 1/2'sini, toplam gelirin de ancak 1/4'ünü teşkil ettiği görülmektedir. Sancağın dirlik gelirinin yüksek oluşu, stratejik yönden büyük önemi hâiz olan bu bölgede zengin tımarların bulunduğunu ve asker sınıfının da hayli kabarık olduğunu gösterir. Nitekim Aynî Ali Efendi'nin eyâlet teksimâtı ile ilgili kitabında (26) Kırkkilise Sancağı'nda 1 zeamet, 18 adet de tımar gösterildiği halde, Silistre Sancağında 25 zeamet ve 422 de tımar gösterilmiştir. Niğbolu Sancağı'ndaki zeamet sayısı 60, tımar sayısı 344, Mora Sancağı'nın zeamet adedi 100, tımar adedi de 600'dür. Buna göre Mora Sancağı Rumeli Eyâleti'nin 24 sancağından en çok dirliğe sahip olanı, Silistre Sancağı da başta gelenlerden biridir. Zamanla vakıf arazisinin çoğalmasıyla tımarların azaldığı ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde ordunun temelini teşkil eden tımar erbabı-

nın azalması Devlet idarecilerini düşündürdüğü ve bazı yerlerde ihmal edilmiş veya gereği kalmamış olan vakıfların bozularak yine mîrî araziye çevrildiği olmuştur (27). Nitekim, daha Fatih Sultan Mehmed devri sadrazamlarından Karamânî Mehmed Paşa (Mevlânâ C.Rûmî soyundandır) bazı gereksiz vakıfları bozarak devlet hazinesine kazandırmış ve bundan dolayı tarihçi Aşıkpaşazâde (Derviş Ahmed Aşık) (28) Mehmed Paşa'nın aleyhinde bulun-

(24) Yer bakımından pek küçük bir kazâ olduğu ortaya çıkan Brail kasabasının kendi geliri 424.546 akçe, 5 köyü ile 1 adet Hass-ı Hümâyûnun geliri ile birlikte kazâ geliri 576.260 akçedir. Vakıf köyü yoktur.

(25) "Çakır", doğan nevinden bir kuş olup, "Çakırcı Cemaati"da bu kuşları yetiştirenlerdi. Pa-dîşahın avcı maiyyetindendir (Osm. Tar.Bey.Sözlüğü, C.1.s.322)

(26) Aynî Ali, a.g.e., s. 30.

(27) İ.H.Uzunçarşılı, Osm. Tarihi C.I, s.505.

(28) Aşıkpaşazâde, s.192; Müellif'in Mehmed Paşa'ya evkâfı niçin lâğvettiğini sorduğunda Paşa'nın kendisine "Senün de nen aldılar kim bize bunun gibi sual idersin" diye cevap vermesi aralarındaki bir husumeti gösterir. Bu konuda bk: N.Atsız, Osmanlı Tarihleri I.İstanbul 1949, s. 342.

muştur. Daha yukarıda zikredilen Bulgarca eserde (29) Kâtip Çelebi'nin "Rumeli ve Bosna" hakkındaki eserine atfen, Silistre Sancağı'nda da tımarlı sipahî sayısını arttırmak üzere bazı vakıfların tımara çevrildiğine işaret edilmiştir.

Silistre Sancağı kazaları arasında toplam geliri en yüksek olan Silistre kazasının 1.555.510 akçe dirlik gelirine karşılık ancak 179.788 akçe vakıf gelirinin olması dikkati çekmektedir. Mufassalda kayıtlı olan 399 köy ve kasabaya karşılık yalnız 14 vakıf köyü vardır. Sancağın 413 köy ve kasabası ile en büyük kazası olan Silistre'den sonra 325 köy ve kasabası ile ikinci büyüklükteki kazası Varna'nın toplam geliri 1.611.498 akçe olduğu halde, 285 köy ve kasabası ile üçüncü büyük kazası olan Hırsova'nın 1.668.143 akçe toplam gelire sahip olması da dikkati çekmektedir. Bunun sebebini zirâf üretime dayalı olan Osmanlı Devleti'nin ekonomisinde aramak gerekir(30). Silistre ve Hırsova kazaları Deliorman ve Dobruca gibi toprağı pek verimli olan bölgelerde yer almışlardır. Dağlık bölgelerdeki kazaların münbit düzlüklerde ve liman gelirleri çok olan deniz ve Tuna kıyılarında yer alan kazalara bakarak daha az gelirli olmaları tabiidir. Meselâ, daha aşağıda şehir ve kasabalar hakkında bilgi verirken de görüleceğı gibi küçük Brail kasabasının dirlik geliri 424.546 akçe olduğu halde, Varna gibi sancağın en büyük şehrinin geliri 236.472 akçe, Silistre şehrinin de 215 bin 429 akçe olması Tuna kıyısında bulunması ve ticarete son derece elverişli olmasından ileri gelmektedir.

C. Şehirler, Köyler ve Gelirleri.

Defterde şehir ve kasabalar ayırt edilmeksizin "nefs" olarak kaydedilmiştir: Nefs-i Aydos, Nefs-i Varna gibi. Köyler "karye", daha küçük yerleşme mahalleri de "Mahalle-i Memi Obası", "Mezrea-i Zurnazenci" şeklinde "mahalle" veya "mezrea" olarak kaydedilmiştir.

Mufassal ve vakıf defterlerindeki vergi mükellefleri, ki "hâne-i müslemanân", "hâne-i gebran (müslüman ol-

mayanlar)" ve "Cemaat-ı Kıptiyân" şeklinde belirtilmişlerdir, üzerinde hâne sayımı yaparak tahmini nüfus istatistikleri de çıkarmak mümkündür. Karadeniz sahilindeki Süzebolu, Misivri, Ahyolu, Varna gibi şehirlerde yaşayan nüfusun çoğunluğunun Rum olduğu göze çarptığı halde, iç taraflardaki Aydos, Karınabad, Yanbolu ve Pravadi ile Deliorman ve Dobruca bölgesindeki Silistre, Hacıoğlu Pazarı, Baba (Babadag), Balçık gibi kasabaların hemen tamamının Türklerle meskûn olduğu görülür. Meselâ, Aydos'ta 5 Türk mahallesi, 1 Gebrân (gayrı müslim) mahallesi ve bir de Kıpti mahallesi vardır. Dobruca'daki Baba kasabasında 18 Türk mahallesine karşılık yalnız bir Gebrân mahallesi ve bir de Kıpti mahallesi vardır.

Sancağın başlıca şehirleri ve gelirleri şöyledir:

1.Varna. Sancağın en büyük şehri ve en işlek limanlarından biridir. 7 Müslüman, 11 Gebrân ve 1 de Kıpti Mahallesi vardır. 513 Müslüman, 1152 gayrimüslim vergi mükellefi, 26 hâne Kıptiyân, 27 hâne de avarız-ı divaniyeden muaf kale sakini müselleme vardır. Bundan yarım asır sonra Özü beylerbeyisi olarak tayin edilen Melek Ahmet Paşa ile birlikte önce Varna'ya gelip Rus çapulcularına karşı buraların asayişini sağladıklarını bildiren Evliya Çelebi, (31) Varna'yı şöyle tarif eder:

"Deniz kıyısında su ile çevrili dörtgen kalesi var. Şehir etrafında 10.000 adet bağlar var. Evleri baştan ayağı kârgir duvarlı ve kırmızı kiremitli

(29) J. Popov, a.g.e., s. 28.

(30) Ö.L. Barkan, XV ve XVI asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirâf Ekonominin Mâlî ve Siyasî Esasları (Kanunnâmeler), İstanbul 1937.

(31) E.Çelebi, C.III, s. 307; Evliyâ'nın Rum dediğı mahallelerin birçoğı Gagauz'dur. Zira Hristiyan olan bu Türkler Rum kilisesine bağı olup Rum ve Slav isimleri almaktadırlar. Varna daha yukarıda bahsedildiğı gibi Dobruca beyi Yanko'nun kalesi olduğundan 1388'de Cenevizlerin ricası üzerine bırakılmış, sonra alınmıştı. Bir ara Gagauz Beyliğinin merkezi de olduğundan bir hayli Gagauz nüfusunun yerleşmiş olması pek tabiidir.

4.000 adet altlı üstlü ayan ve büyüklerin evleridir. 4.000 ev, 7 Müslüman, 5 de Ermeni, Rum ve Yahudi mahallesi vardır. Hamamlarından en büyüğü Pîrî Paşa hamamıdır. Yer yer çeşmeleri, sebilleri ve dâr'ulkur'aları vardır. En meşhur mektepleri Pîrî Paşa Mektebi ile Şeyh Müstecip Mektebidir. Ziyaretgâhlarından Eski Câmî Avlusu'nda Şeyh Mehmet Tatar Efendi türbesidir. Kırımdan Karasu şehrinden olup Halvetî tarikatındandır..."

Evliya Çelebi burada Akyazılı ve Sarı Saltık tekkelerinden de bahsediyorsa da bunlar Varna'dan bir hayli uzaktır.

Şehrin XVI yüzyıl sonlarından XVII yüzyıl ortalarına kadar bir hayli büyüdüğü anlaşılmaktadır. Mamafih yukarıda bahsi geçen Rus kazaklarının şekavetinden dolayı sahil köylerinden büyük şehirlere akın olması da akla yakın bir ihtimaldir.

Varna'nın vakıf vergisi 236.472 akçe tutmaktadır. Metin kısmındaki kaza fihristlerinden de anlaşılacağı gibi, sancağın en yüksek vakıf vergisi bu şehre aittir. Bu verginin en büyük kısmını 140.000 akçe ile "resm-i dönüm-i bağât-ı gebrân", yani bağlık vergisi teşkil etmektedir. Evliya Çelebi'de olduğu gibi, incelemiş olduğumuz 561 numaralı Vakıf Defterinde de bağlık sayısı 10.000 olarak kaydedilmiştir. Diğer vergi toplamları da şöyledir: İспенçe-i Gebrân 28.800 akçe, öşr-i besâtin(bostan öşrü) 15.800 akçe, bâc-ı seyyâh, bâc-ı araba ve kereste ve bâc-ı oflamur ve bâc-ı mâhi maa' bâc-ı kapan 6.190 akçe v.s.

2. S ü z e b o l u. Ahyolu Kazası'na bağlı bir liman şehridir. 1 Türk, 9 da Gebrân Mahallesi vardır. Toplam vakıf vergisi 202.800 akçedir. 1133 vergi mükellefi gebrândan ispençe vergisi toplamı 28.325 akçedir. Şehrin mum imalat-hanesi vardır ve en yüksek vergiyi de 52.100 akçe ile burası vermektedir. Diğer vergiler:hinta(buğday) 14.058 akçe, 24.000 akçe balık geliri vergisi, 11.030 akçe mahsûl-i bâc-ı bazar, 10.500 akçe mahsûl-i Beyt'ül-mâl v.s.,

Evliya Çelebi, Karadeniz kıyısında mamur bir iskele olup büyük dükkânları olduğunu, dörtgen ve harap bir Rum kalesi bulunduğunu, 600 kadar kiremitli evden ibaret olup câmî, han, hamam, çarşı ve pazarı bulunduğunu kaydeder (32).

3. M i s i v r i. Aydos kazası'nda bir liman şehridir. Vakıf defterinde 19 Gebrân(Rum v.d.), 1 Türk ve 1 de Kıpti Mahallesi var. 20'sinin sahibi Rum, 2'sinin de Türk olmak üzere 22 değirmen var.

Evliya Çelebi, burayı küçük yapıllı bir kale olup hâkimi tuz emindir, 50 kadar adamı ile idare eder, ekseri reayası Rum'dur, bağı bağçesi gayet boldur. üzümü, tuzu, şarabı gayet çok makbuldür, dükkânlarının çoğu peksimetçi fırınları, balıkçı ve tuzcu dükkânlarıdır, diye tarif ediyor (33).

Toplam vakıf vergisi 102.674 akçe olup, cizye-i gebrân 32.400, ispençe 20.750, kuduz illeti 11.200, beyân-ı cürm ü cinayet 5.300, gümrük-i iskele-i Misivri 5.000, hinta(buğday) 5.742 akçedir.

4. A v d o s. Doğu Balkan'ın güney eteklerinde kaza merkezi olan bir kasabadır. 5'i Türk, 1'i gebrân (Bulgar, Rum) ve 1'i de Kıpti olmak üzere 7 mahalleden ibarettir.

Evliya, buranın bin evli, kiremitli, 5 mahallesi olan ve halkının büyük bir kısmının Müslüman, diğer reayası da Bulgar olduğunu, 5 câmiden Büyük Câmî'yi Yıldırım Bayezid'in yaptırdığını kaydeder. 6 adet hanı ve hamamları olduğunu bildirir (34).

Vergisi vakıflara verilen Aydos Kasabası'nın vergi yekûnu 55.821 akçedir. Başlıca gelirleri şöyledir: Hinta 9.000 akçe, şe'ir(arpa) 5.500, mahsûl-i bâc-ı bazar 8.450, ispençe-i gebrân, 3.500 akçe v.s.

5. B a b a (Babadağ). Vakıf fihristinde "Nefs-i kasaba-i Baba" olarak kaydedilmiştir. 18 mahallesi Müslim

(32) Seyahatnâme C.5, s. 81.

(33) Aynı yerde.

(34) Seyahatnâme C. III, s. 301

(Türk), 1 gebrân, '1 de Kıpti Mahallesi var. Gebrân olarak kaydedilen mahallenin isimlerinden Gagauz Türkleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu kasaba adını Sarı Saltık Baba'dan almıştır. Sarı Saltık'ın merkadlerinden biri buradadır. Bu türbe bugün de ayakta. Romanya Başmüftülüğü tarafından tamir görmüştür. Başlıca Mahalleleri şunlardır: Mahalle-i Câmî-i Atik (II.Beyezıt Camii mahallesi), Sarac Mustafa, Sofular, Acem Hoca, Yergöğü, Alifakih, Kazan Receb, Ahmedağa, Hazneci, Kadıfendi, Cebeli, Kara Nasuh v.s.

Evliya Çelebi bu kasabayı ve Sarı Saltık Dergâhını uzun uzun anlatır. Mamur bir şehirdir, der.Özü Eyâletinde paşa hası voyvodalıktır.3 bin kârgir bina, altı üstü büyük sarayları vardır. Düz ve geniş, dereli, irem bağlı güzel bir benderdir. Sarı Saltık Sultanın tekkesine bitişik şirin bir câmî olan Ulu Câmîi, Bayezid-i Velt tarafından bina edilmiştir. Ali Paşa Camii (Gazi Ali Paşa Câmîi (35) çarşı içinde kurşun örtülü şirin bir câmidir. Defterdar Deriş Paşa Câmîi ve bundan başka bir çok mescidi vardır. Üç medresesi, 8 hanı, Üç hamamı 20 adet sıbyan mektebi, 390 kadar dükkânı vardır, diye tasvir eder (36).

Vergi yekûnu 107.350 akçedir. Dobruca'nın iç kısmında bulunduğundan başlıca geliri tahıldır.

Sancağın merkezi olan Silistre dahil olmak üzere diğer şehir ve kasabalarının vergisi vakıflar dışında dirlik ve hazineye tahsis edilmiş olduğundan Vakıf Defterinde yer almamışlardır. Evliya Çelebi'nin kasaba olarak zikrettiği Kavarna, Vasilikoz, Burgaz gibi yerleşme mahalleri XVI asır sonlarındaki defterlerde henüz "karye" (köy) olarak verilmektedir.

Mufasssalda Tekfurgölü kazası fihristinde (83 numaralı Mufasssal) Gönci Bazarı olarak kaydedilen kasabanın hangisi olduğu anlaşılamamakla beraber, liman, gümrük, balık vergisi gibi vergilerden deniz sahilinde bulunduğu cihetle Tekfurgölü'ne yakın olan Köstence Kasabası olduğu tahmin edilebilir.

Silistre sancağı şehir ve kasabalarını 561 numaralı Vakıf Defteri ile 83 ve 86 numaralı mufasssal defterlerde verilen bilgiye göre şöyle sıralayabiliriz.

1. Brail	424.546 Akçe
2. Varna	236.472 Akçe
3. Silistre	215.429 Akçe
4. Süzebolu	202.800 Akçe
5. Sakçı	187.885 Akçe
6. Ahyolu	160.566 Akçe
7. Tulça	148.920 Akçe
8. Babadağ	107.350 Akçe
9. Misivri	102.674 Akçe
10.Maçın	82.113 Akçe
11.Agatabolu	57.274 Akçe
12.Aydos	55.821 Akçe
13.Hırsova	50.000 Akçe
14.Yanbolu	45.996 Akçe
15.Tekfurgölü	34.477 Akçe
16.Karinâbad	30.000 Akçe
17.Balçık	30.000 Akçe
18.Gönci Pazarı (Köstence?)	25.131 Akçe
19.Hacıoğlu Pazarı	20.000 Akçe
20.Pravadı	12.000 Akçe
21.Kaligra	12.000 Akçe
22.Madara	7.111 Akçe
23.Rus Kasrı	1.500 Akçe
24.Yeni Pazar	1.200 Akçe
Yekûn:	2.254.905 Akçe

Böylece adı geçen defterlerde "nefs" (şehir veya kasaba) olarak kaydedilen 24 yerleşme merkezinin sancağın 11.248.727 akçe tutan Mukatalar dışındaki vergi toplamının ancak 2.254.905 akçesinin teşkil ettiği, geriye kalan 8.993.822 akçenin köyler tarafından

(35) Bu cami hakkında Romanya Başmüftüsü Jacub Mehmet'in neşrettiği MUSLIMS IN ROMANIA PAST AND PRESENT (Bucureşti 1976) adlı kitapta bilgi verilmiş ve 1522'de bina edildiği kaydedilmiştir. Ayrıca Gazi Ali Paşa türbesi ile caminin birer fotoğrafı da neşredilmiştir.

(36) Seyahatnâme c.III, s. 362-370.

toplandığı ortaya çıkmaktadır. Şehir ve kasabaların gelirinde tahıl, bağ ve meyve gibi vergileri de gözönünde tutunca, devrin ekonomisinde tarımın ve tarım ürünlerinin ne derecede hayati önem taşıdığı kolayca anlaşılır.

Köyler hakkında bir fikir edinebilmek için kazalara göre yerleşme merkezlerinin dağılışını görmek gerekir. Bu dağılışı şöyledir.

Kazanın adı		Vakıf	
1.Silistre	413	14 Köy	
2.Varna	325	60 Köy	1.Şehir
3.Hırsova	285	6 Köy	1.Kasaba
4.Pravadi	244	49 Köy	
5.Tekfurgölü	185	22 Köy	
6.Aydos	117	76 Köy	2 Kasaba
7.Yanbolu	116	16 Köy	
8.Rus Kasrı	88	19 Köy	
9.Karinabad	79	22 Köy	
10.Ahyolu	73	47 Köy	1 Kasaba
11.Nevâhî-i Yanbolu	52	14 Köy	
12.Brail	7		
Yekûn:	1984	345 Köy	5 Kasaba
		1634 mirî	350 Yerleşim Merkezi

D. Başlıca Vakıf Sahipleri ve Vakıfları

1- Fâtih Sultan Mehmed: İstanbul'daki Ebû-Eyyub-ı Ensârî külliyesi için Karinabad Kazası'nda 2 köyün gelirini vakfetmiştir. Toplam gelir: 26.367

2- Sultan II.Bâyezid Han: Babadağ'daki Sarı Saltuk Camii, imareti ve türbesi için Hırsova Kazası'nda 5 köy ile Babadağ Kasabası'nın gelirini vakfetmiştir. Toplam geliri : 118.171.akçe.

Ayrıca Ahyolu, Yanbolu ve İstanbul'daki hayratı için Ahyolu kazasında 1 kasaba ve 25 köy ile Yanbolu kazasından 4 ve Nevaht-i Yanbolu kazasından da 4 köyün gelirini vakfetmiştir. Toplam vakıf geliri: 524.512.akçe.

3- Yavuz Sultan Selim Han: Muhtelif hayratı için 49 köy ve 1 kasaba gelirini vakfetmiş. Toplam geliri; 603.646.akçe.

4- Kânûnî Sultan Süleyman Han: İstanbul ve diğer yerlerdeki hayratı için Aydos Kazası'nda 1 kasaba ve 12 köyün gelirini vakfetmiştir. 172.950 akçe.

5- Sultan II. Selim Han: İstanbul, Edirne ve diğer yerlerdeki hayratı için Varna, Tekfurgölü, Pravadi, Ruskasrı, Karinabad ve Aydos kazasında 90 köyün gelirini vakfetmiştir. Toplam geliri: 834.386.akçe.

6- Kanuni Sultan Süleyman Han'ın vâlidesi Mehd-i Ulyâ Ayşe Sultan: Yanbolu içindeki hayratı için Yanbolu'daki Saray-ı Amire'nin gelirini vakfetmiştir. Geliri: 14.660 akçe.

Adı geçen Valide Sultanın delâletiyile Saray-ı Amire'den ref'olan reayadan ve konar göçer yörüklerden bir kısım halkın Kutup Dağı'ndan ormanın bir kısmını tarlaya çevirdikleri ve hükm-i şerif ile Bekçiköy adı verilen bu köyün gelirinin de (5.024 akçe) Vâlide Sultanın vakfına eklendiği kayıtlıdır.

Ayrıca Yanbolu'nun Sekban köyünde oğlunun bina ettirdiği Cami-i şerif için de Yanbolu'da 1 hamam, 1 bozahane ve 1 kervansaray yaptırıp yıllık geliri 10.332 akçeyi vakfetmiştir. Tayin ettiği cihetler: hatip, imam, müezzinler, mütevellî, hâfızlar, muallim ve halifesi, kayyum, kurbancı, mum, hasır, kitaplar, kapı ve pencere camları, hamamın tâmiri ve camları, havluları, börekçi fırınının harcı, keçe v.s.dir.

7- Mahzune (Mezcûbe) Hâtun vâlide-i merhum Saaddet Giray Han: Yanbolu'daki hayratı için 30.000 akçe nakdiye vakfetmiş olup murabahasından hasıl olan 3.450 akçenin sarfını da şu cihetlere şart eylemiştir: edâhanân, nezaret, hatim okunması, muallim, tebâreke okunması, kandil gecelerinde helva yapılması ve dağıtılması, noktacı, aydınlık için mum ve temizlik işleri.

8- Valide-i Şehzade Sultan Mehmed (Hürrem Sultan): Şehzade Camii ve külliyesi için Rus Kasrı Kazasında 2, Aydos kazasında 1 Kasaba ve 44 köy, Ahyolu kazasında 22 köy, toplam 68 köy ve 1 kasabanın gelirini vakfetmiş: 558.678 akçe.

Yine Kânûnî Sultan Süleyman tara-

fından şehzade Mehmed ve Cihangir adına yaptırılan hayrat için Aydos ve Ruskasrı kazalarından 7 köy vakfedilmiş olup toplam geliri: 38.570 akçedir.

9- İsmihan Sultan: Sultan II. Selim'in kızı ve Sokollu Mehmed Paşa'nın zevcesi olan bu hanım sultan İstanbul'da olduğu gibi Silistre sancağının da çeşitli yerlerinde çok sayıda hayrat yaptırmıştır. Muhtelif kazalardan 10 köyün gelirini vakfetmiştir. Toplam geliri: 37.178 akçedir.

10- Davut Paşa (eski sadrîâzamlardan): Varna'da 3, Rus Kasrında 1 ve Aydos'ta 4 olmak üzere 8 köyün gelirini hayratı için vakfetmiştir. Toplam geliri: 72.002 akçedir.

11- Pîrî Paşa ve Abdüsselâm Bey: Silistre kazasında 13 köyün gelirini İstanbul ve Silivri'deki hayratları için vakfetmişler: 175.788 akçe.

Piri Mehmet Paşa'nın Silivri'deki imaretine vakfettiği Babadağ Kasabasında bir han, 1 bozahane ve dükkânları vardır. Yıllık geliri: 11.000 akçe. Varna'daki hamamının yıllık gel.11.000, buzhânesinin 3 yıllık geliri 13000; 6 fırının yıllık geliri 530, 5 adet dükkânının yıllık geliri 380 akçedir.

12- Sokollu Mehmed Paşa ile Çoban Mustafa Paşa da Silistre Sancağı'ndan birer köyü hayratına vakıf kaydetmişlerdir.

13- Rakkas Sinan Bey Karınâbad'daki hayratı için aynı kazadan 6 köyün gelirini vakfetmiştir. Toplam geliri: 88.786 akçedir. Bu akarı Karınâbad'daki câmiinin görevlilerine ve ihtiyaçlarına, hasta ve yoksullara yardım için sarfoluna diye şart etmiştir.

14- Mustafa Ağa (Yeniçeri ağası): Yanbolu'daki Eski Câmî için Nevâhi-i Yanbolu kazasından 5 köyün gelirini vakfetmiştir. Geliri: 72.354 akçedir.

Yukarıda saydığımız başlıca vakıf sahiplerinden başka Evkâf-ı Müteferrika" adı altında yüzlerce yerli vakıf ve hayır sahibi kaydedilmiştir. Bunların kazalara göre yekünlerini belirtmekle yetineceğiz.

Silistre kazası: 46 adet vakıf kaydının dağılışı şöyledir:

Camii ve mescidlerin görevlileri, mum, hasır v.s. ihtiyaçları:	12 kişi.
Kur'an ve dua okunması için	16 kişi.
Mektep ve muallimleri için:	4 kişi.
Zaviyeler (5 z.) için:	5 kişi.
Pınar ve çeşme bakımı için:	6 kişi.
Kervansaray:	1 kişi.
Şehir ve mahalle avârızı için:	1 kişi.
İmaret için (1):	1 kişi.

Adı geçen hayır kurumları için toplam 234.000 akçe vakfedilmiş olup yıllık geliri 56.500 akçedir. Diğer vakıf akarları da : 176 dükkân, 2 fırın, 1 mahzen, kiralık ev-oda ve zemin 70, değirmen 2, 1 pazar yeri, 8 bağ ve bağçe, 1 çayır, 1 hamam, zaviyeler için de 15 koyun, 13 sığır, kazan, haranı, sahan v.b. eşya vakfedilmiştir.

Varna kazası : 196 vâkıftan 67'si camii ve mescitler için, 2'si medrese, 8 mektep ve muallimler, 4'ü zaviyeler, 115'i hatim ve dua okunması için, 7'si çeşme pınar bakımı, 1'i köprü ve 1'i imaret için gelir vakfetmiştir.

Gelir olarak Toplam 963.830 akçe nakit (yıllık geliri 144.570 akçe), 74 dükkân, 19 mahzen, 2 arsa, 1 pazaryeri, 9 ev, 18 hücre, 5 bağ ve bağçe, 1 hamam, 10 fırın, 16 değirmen, 1 buzhâne, vakfedilmiştir.

Pravadı Kazası : 48'i kadın 95'i erkek olmak üzere toplam 143 kişi vakıf bağışında bulunmuştur. Bunlardan 108'i camii ve mescidlerin ihtiyacı ve kur'an okunması için şart etmiş, 5'i zâviyeler için, 1 mektep, 1 medrese, 2 kaldırım, 13 çeşme ve pınar bakımı, 6 mahalle avârızı, 8 köprü, 18 lojman ve mesken içindir. Bir çeşme ve bir köprü tamiri için 2 Hristiyan (zımmı) vatan-daş da para vakfetmiştir. Bu hayır eserleri için 18 dükkân, 1 anbar, 3 ev, 1 han, 2 hamam, 24 değirmen 15 bağ ve bağçe, 1 çayır ve 556.740 akçe nakit para vakfedilmiştir.

Aydos Kazası : 8'i kadın 40'ı erkek olmak üzere 48 kişi vakıf tescili yaptırmış. 37'si camii görevlileri ve bakımı

ile Kur'an okunması için, 1'i zaviye, 1'i mektep, 2'si çeşme ve pınar bakımı, 10'u mahalle avarızı, 7'si köprü, 2'si mütevellî için şart etmişlerdir. Vakıf geliri olarak 44 dükkân, 2 ev, 1 bozahâne, 1 ahır, 1 hamam, 1 anbar, 3 değirmen, 5 bağ ve bağçe, 135.000 akçe de nakit para tayin edilmiştir.

Karınabad Kazası : 49'u kadın, 91'i erkek olmak üzere toplam 140 kişi vakıf yapıp tescil ettirmiştir. Bunlardan 90'ı câmi ve mescid ihtiyaçları ile Kur'an okunması için, 1'i zaviye, 6'sı pınar ve çeşme bakımı, 37'si mahalle avarızı, 5'i köprü bakımı, 3'ü tevliyet için vakıfta bulunmuş. Vakıf geliri olarak 20 dükkân, 1 kervansaray, 4 hamam, 1 bağ, 5 değirmen, 1 bostan, 1 mezraa, 1 dükkân yeri ve 266.710 akçe nakit para vakfedilmiştir. Bu kazanın 9 köyü de berat-ı hümayûn ile vakf-ı âmm yapıp geliri ayende ve revende-ye, (gelen geçen misafirlere) sarf olunmak üzere tahsis edilmiştir.

Yanbolu ve Nevahi-i Yanbolu kazalarından toplam 166 kişi (63'ü kadın, 103'ü erkek) vakıf sahibidir. Toplam 660.000 akçe nakit para ile bir

çok dükkân, han, hamam, kervansaray, fırın ve benzeri akarları hayır kurumları için vakfetmişlerdir.

Ahyolu kazası'nda vakıf eserleri az olup, Sultan II.Bayezid'in Camii, Molla Bedreddin Muallimhânesi, 1 hamam ve 1 imarethâne kayıtlıdır.

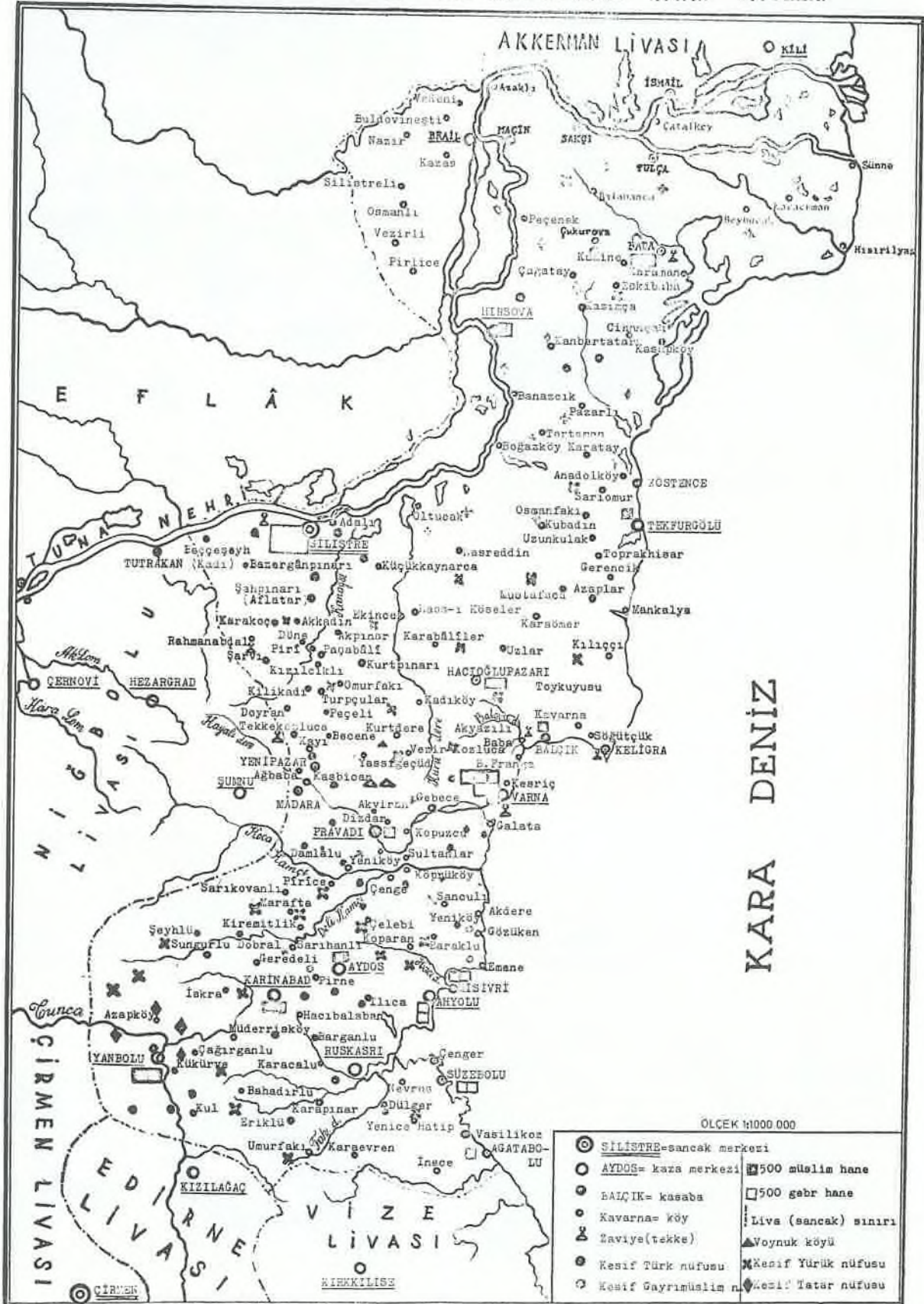
Diğer kazalar bugün Romanya topraklarında bulunduğundan konumuz harici tutulmuştur.

Netice olarak, yukarıda zikrettiğimiz hayır kurumları ve bunlara gelir tayin etmekte pâdişahlar ve aileleri ile ileri gelen devlet adamlarının yanısıra, halktan da birçok hayırsever kişilerin topluma hizmet ve sosyal dayanışma uğruna âdeta yarış ettiklerini görmekteyiz. Bugün tarihi yalan ve iftirâ kampanyası ile tahrif ederek Hitlervârf uygulamalarına mesnet arayan Bulgar yönetimi ve emrindeki sözde bilim adamları, saydığımız bu gerçekleri hangi akıl ve mantığa dayanarak reddedebilirler. Tarihi arşivlerimiz ve Türk'ün tarih boyunca gösterdiği hoşgörü ve adalet anlayışı, varlığı ile sabit değil midir!

Resim 1- Eski tarihimizden bir hatıra

XVI. YÜZYILDA SİLİSTRE SANCAĞI ve BAZI VAKIF KÖYLERİ

Resim 2- Bulgaristan - Silistre yöresinden bir hatıra

Resim 3- Balçık sarayı ve camii

Resim 4- Silistre yöresinden bir türbe

Resim 5- Eski tarihimizden bir hatıra

Resim 6 — 7 Silistre yöresinden müslüman mezarlığı

Resim 8- Silistre yöresi etnoğrafya ve folklorü

Resim 9- Silistre yöresinden tarihî bir hatıra

